

Katwijk toen en nu

Een exempel over de plaatselijke geschiedenis

'Katwijk wil geen vissersdorp meer zijn.' Dat zinnetje las ik enkele jaren geleden in een plaatselijke krant. Het is blijven hangen. Wat verbindt ons met het verleden? Wat is er nu nog te zien van dat verleden? Wat weten wij nog van 'ons vissersdorp'? De meeste kinderen van de Ds. G. Voetiuschool in Katwijk, wonen – net als ik – in deze plaats. Met de leerlingen van groep 5 ben ik op ontdekkingsstocht gegaan. Sinds die tijd beseffen we heel goed wat de betekenis is van een gedicht uit de zeventiende eeuw. De titel hiervan luidt: 'Ieder vindt zijn werk en voordeel aan de zee'.

Ouverture: Het schilderij

Langzaam draai ik het schilderij om. Ik stel slechts één vraag: 'Wat is hier te zien?' Een aantal kinderen wil direct beginnen met praten. Ik wijs erop dat we eerst gaan *kijken*. 'Armoede', zegt Leanneke met een heel serieus gezicht. Terwijl ze het zegt staart ze naar het schilderij. 'Ik zie armoede.' 'Waar zie jij armoede?', is mijn reactie. Leanneke haalt haar schouders op. Arno helpt haar: 'Het is donker.' 'Wat is er donker?', leg ik hem voor. Arno: 'Nou, binnen.' 'Ja', zegt Wouter, 'de mensen zijn arm.' 'Maar kun je dat zien?', dring ik aan.

'Ze zijn verdrietig', wordt er gereageerd. 'Dus omdat ze verdrietig zijn, zijn ze arm?', merk ik verbaasd op. Sommige kinderen knikken zelfverzekerd; anderen beginnen te twifelen. 'Nee, dat hoeft niet perse', zegt Korjan, 'want je kunt ook verdriet hebben als je rijk bent.' Een ander kind zegt: 'De vrouwen denken ...'

Ik moet de kinderen gericht vragen te vertellen wat ze zien zonder dat ze direct met een waardeoordeel komen. Arno bijt de spits af: 'Ik zie een kind aan de tafel zitten. Het zit te eten.' Martine durft nu ook wat te zeggen: 'Hij

Jozef Israëls: 'Na de storm' © Stedelijk Museum, Amsterdam

zit met blote voeten.' 'Dat is ook koud', vindt iemand. Langzaam maar zeker beschrijven de kinderen het hele beeld: '... één vrouw zit op de grond. De moeder staat naast de deur. Ze kijkt naar beneden.'

'Ze hebben mooie kleren aan juf', merkt Rianne op. 'Klederdracht', reageert Anna. Steeds is er een moment rust om te kijken. Steeds ontdekken de kinderen weer iets nieuws. De boot aan het dak, de netten over de stoel. 'Je ziet zo de zee en je kunt ook de lucht zien', brengt Anna in. Regelmatig stel ik de volgende vragen: 'Weten we nu alles over het schilderij? Hebben we alles gezegd wat er te zien is? Wat is er nog meer te zien?'

'Nee juf, ik zie nog tekeningetjes op de tegeltjes staan. Een anker, een bootje.' Dat heeft Arno goed gezien. De andere kinderen willen het ook graag zien. 'Dat hebben wij thuis ook', merkt iemand op.

Dan is het tijd voor de volgende stap. Ik loop naar de deur en ga in dezelfde houding staan als een van de vrouwen. Hardop begin ik te denken: 'Ik zit in de deuropening en ik denk.' Ik houd op en kijk de kinderen aan. Hier moeten zij verder gaan, op het hiervoor bedoelde vel in hun logboek. Even later zitten ze diep na te denken. Als ze hun gedachten op papier hebben gezet, nemen enkelen de positie bij de deur in. Ze lezen voor wat ze hebben opgeschreven. Diverse kinderen blijken een relatie te hebben gelegd met vader die ver weg is, op zee. Al heel lang hebben zij niets meer van hem gehoord. Andere kinderen denken aan een broertje dat is weggelopen en waar nu zorgen over zijn.

Act 1: De schilder

Ik kan goed voor schilder doorgaan. Schildersschort voor, palet in mijn hand, kwasten in de aanslag. 'Ik ben Jozef Israëls, de maker van het schilderij dat jullie hebben bekeken. Toen ik jong was wilden mijn ouders dat ik rabbijn zou worden, maar ik hield meer van tekenen en schilderen ...', begin ik me voor te stellen. Daarna vertel ik de geschiedenis van Jozef Israëls en laat daarbij foto's zien.

'Wat doe je zelf eigenlijk als je een tekening of een schilderij gemaakt hebt en het is af?', leg ik de kinderen voor. Reinier reageert direct: 'Je geeft het een naam.' Anderen lichten dit toe: 'Dan kun je zien wat er gemaakt is; andere mensen weten dan wat het is.'

De kinderen mogen nu zelf een titel bij het schilderij bedenken. Zonder dat vooraf de titel genoemd is, bedenken de kinderen titels die op een mooie manier de sfeer van het schilderij weergeven, zoals verdriet en angst, zorg en hoop. Ze zijn natuurlijk erg benieuwd naar de titel die de schilder aan het schilderij gegeven heeft. Als ik vertel dat dit 'Na de storm' is, komt er bij een aantal kinderen een tevreden uitdrukking op het gezicht. Alsof ze willen zeggen: 'Zie je wel dat we het

goed gedaan hebben?' Sommigen verwoorden het ook: 'Juf, angst en verdriet kan ook heel goed, want in de storm zijn mensen bang.'

Wat weten de kinderen nu? Wat zullen de vrouwen en het kind op het schilderij nu denken? Wat denken de kinderen zelf? De kinderen moeten opnieuw in de huid kruipen van één van de personen, vanuit de vraag 'Wat denken ze nu?' Weer schrijven ze hun gedachten op. Vervolgens krijgen ze de vraag te proberen die uit te beelden in een schilderij op de manier waarop de schilder dit gedaan heeft. Weer terug in de kring vertellen de kinderen waar zij aan dachten en wat ze daarover uitgebeeld hebben. Volgens sommige kinderen zijn de vrouwen bezorgd omdat vader helemaal niets van zich laat horen. Anderen zien vader voor zich, midden in de storm en zonder hulp.

Ik laat een ander schilderij van Jozef Israëls zien. Het vertoont een stoet mensen met de schipbreukeling. Voorop loopt een jonge vrouw. Naast het lichaam van de man loopt een gebogen vrouw. De kinderen worden stil. Dit is werkelijkheid geweest ...

Ze krijgen de opdracht hierover, zoals een journalist, een artikel te schrijven voor een krant. Sommigen lopen eerst eens dicht naar het schilderij toe om alles goed te kunnen bekijken. Als de verhalen klaar zijn, lezen de kinderen elkaar hun verslag voor. Kort samengevat is de thuiskomst die ze beschrijven een heel droevige. Dan stel ik de volgende vraag: 'Zal het altijd zo gegaan zijn?' Meerdere kinderen schudden hun hoofd: 'Nee, er was ook een blijde thuiskomst.' Met de vraag 'Hoe zal een blijde thuiskomst eruit gezien hebben?' sluiten we af.

Act 2: Na de klink op strand

Een schip nadert het strand. Rianne is dorpsomroeper en gaat langs de deuren, de klink in haar hand. Enkele kinderen staan in de deuropening. Ze leven zich in in de situatie. De dorpsomroeper nadert. Nauwelijks is de klink van de omroeper buiten te horen of de 'oude' vrouw grijpt naar het kind. Een uitroep: 'Vader!' De jonge vrouw is al vooruit gehold naar het strand. Het huis wordt het huis gelaten. Het nadenkende, neerslachtige is voorbij. De slag zorgt voor een energiestoot bij de wachtenden. Bij de kinderen in de klas ligt een licht verbaasde uitdrukking op het gezicht. Maar dan breekt er bij hen ook een lach door: zo moet het gegaan zijn en niet anders.

In de kring praten we na over de gebeurtenissen. Daar vertellen de kinderen het ook: 'Je moet toch snel kijken of je familie eraan komt en of alles goed is?' Een voorzichtige Leanneke zegt: 'Misschien is er anders wel bericht van vader of je man als het zijn schip niet is.'

De kinderen zijn nieuwsgierig: hoe zou het na de aankomst verdergaan? De schilderijen van de schilder vertellen het. Hij illustreert ze soms met een verhaal.

Op deze manier komt onder andere de afslager in beeld. Vis, in manden gedragen, wordt op het strand uitgesteld. Eromheen staat een groep toeschouwers. De afslag begint. De kinderen gaan op het puntje van hun stoel zitten. Weer wordt een nieuw portie afgeroepen. Tot ten slotte Leanneke vanuit de kring 'Mijn' roept. Een glunderend gezicht; lichte verbazing bij de andere kinderen. Iemand merkt op: 'Dat is wel erg snel ...! Maar de vis is voor haar. Aan het eind verzucht Wouter: 'Het is wel moeilijk, want je bent bang dat anderen eerder zijn en de vis al hebben.'

'Wat doe je met de vis die niet verkocht wordt?', brengt de schilder in. Arno vertelt wat hij zou doen: 'Ook verkopen.'

De schilder vertoont het schilderij 'De armen van het dorp'. De kinderen krijgen de opdracht in hun logboek op te schrijven wat ze zien. Sommigen overleggen fluisterend; anderen zijn stil aan het werk. Op het schilderij staan de armen van het dorp in een lange rij bij een schip. Manden worden naar beneden gedragen. Sommige vrouwen houden hun rok op. De schilder helpt een handje door te vertellen dat dit lijkt op wat er in de Bijbel staat. 'Vijf broden en twee vissen', roept iemand meteen. Bij het voorlezen van wat is opgeschreven komen de kinderen met heel eigen verhalen op de proppen, bijvoorbeeld: 'Klaas en Jan moeten van moeder snel naar het strand. Misschien is er nog vis over. Anders hebben ze vanavond geen eten ...'

Tijdens het nagesprek komen de kinderen en de schilder samen op de opdracht die de Heere in Zijn Woord gegeven heeft: draag zorg voor elkaar. Er wordt ook een lijn getrokken met de geschiedenis van Ruth, die op de akker van Boaz aren mag rapen omdat zij geen geld heeft om eten te kopen.

'Wat betekent dit schilderij?', vraagt de schilder. Langzaam leest hij de titel nog eens voor. 'De mensen krijgen vis, net zoals Ruth de aren kreeg', zegt Martine. Enkele andere kinderen merken op: 'De mensen kunnen het niet betalen en daarom krijgen ze vis' en 'Dat doen ze omdat het in de Bijbel staat'.

De schilder springt er weer op in: 'Het is dus heel goed

dat de mensen de vis geven aan de arme mensen. Wat zou jij doen?' 'Nou,' klinkt direct het antwoord van Arno, 'ik zou lekker zelf de vis verkopen, dan word je rijk man!' Hij krijgt bijval van een paar andere jongens. De meisjes kijken hen allemaal aan. Rianne valt uit tegen Arno: 'Die mensen moeten toch ook eten, anders sterven ze nog.' Anna steunt haar: 'Je kunt toch ook een andere keer vis verkopen? En je merkt het toch niet, want je bent rijk zat. Ik zou wel vis aan hen geven. Da's toch zielig!' 'Ja man', zegt Korjan, 'je hebt toch geld zat, wat maakt dat kleine beetje nou uit?' Deze opmerkingen vormen voor de kinderen een aanleiding om met elkaar in discussie te gaan.

De schilder laat zijn blik nog eens over het stand gaan. Hij wil nog wel verder gaan met schilderen. Maar wat is er eigenlijk nog meer te zien op het strand? De kinderen mogen allerlei attributen en taferelen die met het strand van doen hebben maken en schilderen. Na enkele uren werken is er van alles te zien: bomschuiten, de oude kerk, mensen, huisjes, schelpenkarren. De schilder heeft zelf de vissersdracht meegebracht. Als er al een hele verzameling is, merkt iemand op: 'Juf, zo wil ik altijd wel naar school.'

Act 3: Bij moeder thuis

Waar zijn de vrouwen gebleven? De schilder kijkt om zich heen. Nadat hij alle spullen van het strand heeft ingepakt is hij naar huis gegaan. Daar mompelt hij voor zich uit: 'Ik weet het niet meer. Hebben we nu alles gehad of toch niet?' Enkele kinderen beginnen direct geestdriftig 'ja' te knikken. 'We zijn klaar, hoor'. Anderen schudden hun hoofd: 'Nee toch zeker?' Dan stelt de schilder de vraag: 'Waar zijn de vrouwen gebleven?' 'Thuis', antwoordt Leanneke direct. 'Thuis? Maar wat moeten zij nu thuis doen?' De kinderen kijken de schilder nu echt aan of hij een beetje gek geworden is. 'Nou, de was doen, eten koken, voor hun man zorgen', merken ze op. Iemand zegt: 'Hun man in bed stoppen, want hij heeft hard gewerkt.' De schilder laat echter merken het nog steeds niet goed te snappen. De kinderen kunnen hem niet zomaar overtuigen. Hij gaat op zoek in boeken en vindt uiteindelijk een gedicht van H.J. Snakenburg. Het gedicht draagt als titel 'Ieder vindt zijn werk en voordeel aan de zee'. Kijkend naar het schilderij gaat hij op zoek naar aanknopingspunten. 'Hier vind ik eindelijk beschreven wat vrouwen zoal doen,'

vertelt hij de kinderen. Stukjes uit het oud-Hollandse gedicht leest hij voor en daarbij vertaalt hij de moeilijke woorden. Het gaat onder meer over 'netten breien'. 'In het schilderij zie ik netten over de stoel hangen en er ligt er ook een op de grond', roept Kees-Jan enthousiast. Over de vraag waarom de vrouwen met de netten bezig zijn hoeven de kinderen niet lang na te denken: 'Die zijn kapot en moeten gemaakt worden.' Hoe zou dat gedaan worden? Zou dat moeilijk zijn? De kinderen denken van niet. Maar als ze het mogen proberen, blijkt het een lastige klus: knopen leggen, daarbij het touw heel goed strak trekken en vooral goed samenwerken.

Volgens het gedicht moeten de vrouwen ook haring verkopen in de stad. Daarbij stellen de kinderen zich voor dat de vrouwen voor het grootste gedeelte van de verkoop bezig zijn geweest met het zich vrijhouden van een opdringerige en ongeduldige menigte. In het gedicht staat verder onder meer: 'Terwijl zij 't huisgezin niet minder doen bedijen'. Naast al die taken was er voor de vrouwen dus ook nog de zorg voor het gezin en het huishouden. Reinier staat een beetje verbaasd te kijken. 'Zo, dan moesten de vrouwen ook veel doen', stelt hij vast.

'Wat weten zij nu over het leven van de vrouwen?', vraagt de schilder. De kinderen mogen dit opschrijven.

schildersjas aangetrokken en is nu Jozef Israëls. Maar volgens Martine moet ik dat eigenlijk zelf zijn, want ik was al die tijd de schilder. Ze wijst op de foto's van Jozef Israëls en zegt tegen een moeder: 'Kijk, dat is de juf.'

Anneke van Aalst

Zij is Jozef Israëls. Tijdens de bijeenkomst vertellen de kinderen zelf wat ze gemaakt en geleerd hebben. Kees staat de afslag voor te doen, pakt de stok, trekt cirkels in het 'zand' en begint af te tellen. Maar geen van de ouders

'Juf, zo wil ik altijd wel naar school'

Met veel verve wordt de verkoop van de vis beschreven, de zorg voor het gezin en de extra zorg voor vader. Ook in de verhalen stopt moeder vader in bed.

Finale: Katwijk toen en nu

De kinderen zitten in de kring. Mijn schildersjas heb ik uitgedaan en zodoende ben ik weer gewoon de juf. Ik heb een hele stapel foto's en prenten in mijn handen, zowel uit het verleden als het heden. Eerst stel ik de vraag die tijdens het exemplar al vaak aan de orde is geweest: 'Wat weten we tot nu toe?'

Vervolgens bespreken we kort de foto's van nu. Als de kinderen horen dat deze in een tentoonstelling voor ouders (met onder andere de zelfgemaakte strandattributen en tafereelen) een plaatsje moeten krijgen naast schilderijen van Jozef Israëls roepen sommigen hard 'Yes!' Ze leggen de beelden zelf bij de goede plaatsen. Veranderingen tussen 'toen' en 'nu' zijn duidelijk zichtbaar.

De ouders kunnen op bezoek komen. Jan heeft de

roept 'Mijn'. Een ander kind vult Kees af en toe aan. De ouders worden langs tafels geleid waarop bomschepen staan te pronken, komen langs het panorama van het strand, zien de tocht van de vrouwen door de duinen naar Leiden, door de straten van de stad en op de vismarkt.

Uit de reacties van de ouders blijkt dat heel wat kinderen ook thuis met het onderwerp bezig zijn geweest. Ze stelden hun ouders allerlei vragen en wilden ook graag boeken over vroeger bekijken. 'De kinderen hebben veel geleerd juf', is een opmerking van diverse ouders bij het weggaan. In relatief korte tijd is in de klas een stukje geschiedenis tot leven gekomen. Het verleden van het eigen dorp kwam heel dichtbij.

Anneke van Aalst is leerkracht op de Ds. G. Voetiuschool te Katwijk.